

В. Г. Журавель, С. В. Бурбела, Ю. М. Юрчак

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД ОРГАНУ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ ВІЙНИ

На основі аналізу подій, що відбуваються в Україні, під час яких Державна прикордонна служба України виконує завдання з відсічі та стримування збройної агресії російської федерації проти України, висловлено думку, що особовий склад зазнає інформаційно-психологічних впливів. Ці впливи формують певну інформаційно-психологічну обстановку у сфері безпеки державного кордону.

Обґрунтовано актуальність протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад органу охорони державного кордону в умовах війни. Досліджено інформаційно-психологічні впливи, військово-теоретичні підходи до характеристики їх сутності. Наголошено на необґрунтованому характері здійснення інформаційно-психологічної агресії російською федерацією проти України. Розкрито необхідність удосконалювання системи забезпечення національної безпеки України з урахуванням специфіки Державної прикордонної служби України. Проаналізовано проблемні питання інформаційно-психологічного захисту національних інтересів на державному кордоні.

Ключові слова: *інформаційно-психологічний вплив, орган охорони державного кордону, національна безпека, Державна прикордонна служба України, збройна агресія, інформаційна складова війни, безпека державного кордону.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах різко зростають роль і значення інформаційного чинника у житті країни. Інформаційне середовище здатне прискорювати чи гальмувати розвиток усіх сфер суспільного життя, зокрема процесів, які тісно пов'язані з безпекою державного кордону.

З початком російської агресії серед загроз національній безпеці України одні з перших місць посіли загрози інформаційного характеру, особливо небезпечні під час бойових дій. Радикальні зміни сталися після початку російської агресії проти України у 2014 р. А з 24 лютого 2022 р. це питання набуло ще більшого значення для безпеки державного кордону та забезпечення обороноздатності держави у цілому.

На Державну прикордонну службу України покладається завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України у її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. Під час воєнного вторгнення постає питання охорони та захисту державного кордону, що відбувається у складних умовах збройного конфлікту, який на початковому етапі мав характер гібридної війни на сході і півдні нашої держави. Загрози національній безпеці, суверенітету держави, безпеці державного кордону пов'язані передусім з агресією російської федерації (РФ), яка не припиняє спроб анексувати територію України. На сьогодні у ході боїв та збройного протистояння знищено або захоплено значну кількість об'єктів прикордонної інфраструктури, техніки й озброєння. У цьому протистоянні саме Державна прикордонна служба України (ДПСУ) стоїть на передовій у відновленні суверенітету і територіальної цілісності України.

У зв'язку із цим особливої актуальності набуває пошук шляхів забезпечення реалізації функції ДПСУ, виявлення проблемних питань захисту національних інтересів на державному кордоні і пошуку шляхів їх вирішення, а також упровадження сучасних наукових поглядів та підходів у сфері прикордонної безпеки. Адже сучасна, добре оснащена й ефективна Державна прикордонна служба України має виняткове значення для національних інтересів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційно-психологічного впливу на свідомість вивчали науковці Я. Варивода, І. Воробйова, Б. Грушин, Д. Думанський, М. Лібікі, В. Лисенко, А. Мануйло, Д. Ольшанський, Г. Почепцов, П. Шевчук та інші дослідники. Сутність інформаційної війни в суспільстві була розглянута такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як М. Вершинін, П. Волховський, Я. Жарков, К. Каландаров, О. Литвиненко, Г. Перепелиця, С. Почепцов, А. Г. Лук'янець, М. О. Попов, В. О. Фомін, які писали про формування концептуальних, теоретичних та технологічних аспектів інформаційної боротьби. Проблеми маніпулювання свідомістю людини висвітлювали В. Демський, Д. Купрієнко, Г. Ділігенський, В. Заріцька, О. Лалак, Г. Осика, В. Петрик, М. Присяжнюк, Є. Скулиш та інші дослідники. У наукових працях

А. В. Брушлинського, Г. В. Грачова, В. Є. Лепського, А. В. Манойла, А. І. Петренка, І. М. Панаріна порушено проблеми стійкості особистості до негативного інформаційно-психологічного впливу.

Наведені вище науковці вивчали негативний інформаційно-психологічний вплив у мирному житті, але не враховували впливу соціуму на особистість під час бойових дій. Це дослідження проводиться з огляду на повномасштабну війну та радикальні зміни, які сталися після початку російської агресії проти України. Тому питання протидії негативному інформаційно-психологічному впливу набуло ще більшого значення для безпеки державного кордону та забезпечення обороноздатності держави у цілому.

Мета статті – обґрунтування актуальності проблеми протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад органу охорони державного кордону в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. За проблематикою статті було проаналізовано наукові видання, виступи політиків, політичних оглядачів, крім того, автори скористалися опитуванням особового складу, що виконує бойові завдання.

Негативний інформаційно-психологічний вплив досягнув таких масштабів, що це можна назвати інформаційною війною [1]. Інформаційна війна – це відкриті та закриті цілеспрямовані інформаційні дії щодо нав'язування противникові небажаної інформації для зміни його поведінки через зміну мислення або для самознищення з метою отримання вигаду у матеріальній сфері. За М. Кондратюком, інформаційна війна як поняття поєднує в собі інформаційно-технічний та інформаційно-психологічний вплив [2]. Такий вид протистояння не є новим. Ще у VI ст. до н. е. Сунь-цзи у трактаті «Мистецтво війни» описав основи інформаційно-психологічної війни і стверджував, що необхідно інформаційно впливати на противника [3].

Отже, на кожній війні використовується зброя [2], і нею у цьому випадку є: російські ЗМІ та інтернет-тролі, законсервовані агенти впливу, які діють через вітчизняні ЗМІ, впливаючи на українське суспільство через викривлення подій, що відбуваються в Україні й у світі, та інтерпретацію їх у вигідному для РФ ключі [2], вороже ставлення людей з різними політичними поглядами один до одного, поширення дезінформації, а також різке розмежування населення за майновими, релігійними та іншими ознаками. Обговорюється мовне питання, точаться дискусії навколо майбутнього України та безпеки державного кордону.

Україна з метою самозахисту ввела заборону на низку російських фільмів та телеканалів. Однак у ворога залишилися засоби впливу через мережу Інтернет та супутникове телебачення, прихованих агентів впливу тощо.

Персонал прикордонної служби в більшості своїй має доступ до мережі, і саме тому Інтернет є одним із джерел впливу на свідомість особового складу. Всесвітня мережа надзвичайно велика і розгалужена, тому контроль за нею не може бути здійснено силами жодної держави [4].

Як свідчить опитування військовослужбовців 36 різних категорій, які виконують бойові завдання з відсічі збройної агресії РФ у Харківській області, одним із основних джерел потрапляння інформації, що негативно впливає на персонал, є ворожі інтернет-ЗМІ, замасковані під українські та зарубіжні, якими ширяться фейкові новини про стан справ в Україні. Вони безпідставними гучними заголовками привертають увагу до прочитання неіснуючих або перекручених подій. Ці сайти грають на почуттях та емоціях читачів за допомогою провокаційної або ж неправдивої інформації. Можна знайти і справжні факти, але такі, що зазнали інтерпретації авторів сайту. Окрім того, автори цих видань мають доступ і до українських сайтів та медіа, звідки беруть інформацію та трансформують її, як це вигідно їхнім замовникам.

Недостовірні інтернет-ЗМІ призначені дезінформувати насамперед населення окупованих територій про діяльність української влади та армії, а також українське суспільство і різні структури всередині нього, у тому числі ДПСУ, для дестабілізації морально-психологічного стану та поширення страху, паніки і недовіри до дій тих, хто намагається відстояти цілісність, незалежність, єдність та державність України.

Інтернет-ЗМІ як основний інструмент негативного інформаційно-психологічного впливу використовують псевдоніви та маніпуляції суспільною думкою шляхом розміщення матеріалів недостовірного характеру, а якщо інформація стосується України, то матеріал отримує найгучніший заголовок. На різних сайтах можна прочитати чимало статей, які спрямовані проти української влади та армії, Державної прикордонної служби України, зокрема перших характеризують як «київську хунту», а військових називають «каратели» або «націоналістичні батальйони» тощо.

Як найбільш незалежний, об'єктивний та нецензурований вид мас-медіа мережеві ЗМІ мають усю повноту інформаційної незалежності, а відтак, й інструменти протидії інформаційній війні в Україні, використовуючи власний контент для «зnezараження» неправдивої агресивної інформації щодо нашої

держави [5]. Крім того, не варто недооцінювати і діяльність інтернет-тролів, які діють під прикриттям, видаючи себе за звичайних українських користувачів.

З огляду на зазначене вбачається за необхідне вироблення системного, наступального підходу до питань протидії та нейтралізації результатів дестабілізуючої діяльності в інформаційній сфері.

Системний підхід до протидії та нейтралізації результатів дестабілізуючої діяльності в інформаційній сфері акцентує на комплексному використанні засобів, методів та стратегій для забезпечення інформаційної безпеки. Цей підхід передбачає аналіз та оцінювання потенційних загроз, розроблення інтегрованого програмного забезпечення для виявлення і захисту від інформаційно-психологічного впливу, урахування психологічних аспектів впливу на особовий склад, а також використання технологій для моніторингу, виявлення та нейтралізації інформаційних атак. Важливими складовими є також навчання і підвищення обізнаності серед особового складу і населення, здатного ідентифікувати та протистояти дестабілізуючим інформаційно-психологічним впливам.

Наступальний підхід у контексті протидії та нейтралізації дестабілізуючої діяльності в інформаційній сфері означає активне ведення інформаційних операцій, спрямованих не лише на оборону, але й на здійснення впливу на противника та його діяльність. Це передбачає розроблення і використання контенту, що має на меті підірвати довіру до інформації противника, формувати позитивний образ власних сил та ідей, а також активне використання кіберзасобів для перехоплення ініціативи в інформаційному просторі [6].

Загальновідомо, що стійка ідейна переконаність населення, вплив на психологічний стан і поведінку людей здебільшого забезпечуються шляхом використання інформаційної інфраструктури та медійного простору, деструктивний вплив на які має руйнівні наслідки для формування національної свідомості. Отже, саме завдяки впливу на морально-психологічний стан противника і досягається перемога в інформаційно-мережевих війнах [6].

Інформаційно-психологічний вплив на персонал органів охорони державного кордону (ООДК) – це дія словом, інформацією, спрямованою на свідомість прикордонників. Її часто називають інформаційно-пропагандистською, ідеологічною, психологічною дією [6].

Авторка О. Сенченко переконана, що інформаційно-психологічний вплив побудований більше на якісному аспекті інформаційних повідомлень (текстів), що надруковано (видано в ефір) та досягло мети і сприйнято споживачами [6].

Визначальними особливостями понять «інформаційна війна» і «психологічна війна» є і те, що інформаційна війна ведеться здебільшого у так званому кібернетичному просторі, тоді як психологічна – у просторі соціальному.

Той факт, що негативний інформаційно-психологічний вплив здійснюється приховано, значно ускладнює не лише протидію його проявам на відповідному рівні, а й виявлення самих інформаційно-психологічних впливів і суб'єктів їхнього здійснення; важко розрізнити, де правда, а де брехня. Можна зробити висновок, що сучасний інформаційно-психологічний вплив на цей час перетворився на основну форму протиборства між Україною і росією та їхніми силовими структурами; для його ведення використовують різноманітні технології, мета яких – деструктивний вплив на суспільство. Зі свого боку, дезінформація і відверта брехня є класичними елементами негативного інформаційно-психологічного впливу.

Процеси інформатизації суспільства торкаються й ООДК та інших військових формувань. Проблеми розроблення стратегій і технологій ведення інформаційного та психологічного протистояння обумовлюють появу такого стандарту морально-психологічного забезпечення персоналу, який використовується під час підготовки і навчання особового складу на тактичному й оперативно-тактичному рівнях і проводиться як протидія негативним інформаційно-психологічним впливам на персонал, що сприяє забезпеченню інформаційно-психологічної безпеки особового складу ДПСУ від інформаційно-психологічного впливу ворога.

Відповідно до викладеного вище метою захисту від інформаційно- психологічного впливу є: забезпечення інформаційно-психологічної безпеки для органів управління прикордонного загону, особового складу; забезпечення ефективного управління служби; зміцнення морально-психологічного стану персоналу. Основними завданнями боротьби з інформаційно-психологічним впливом на персонал від дій противника є такі: підготовка офіцерів органів роботи з персоналом до забезпечення інформаційно-психологічної безпеки; аналіз і прогнозування суспільно-політичної й інформаційної обстановки у районах виконання завдань, рівня їх впливу на персонал ООДК; збирання й узагальнення інформації про ймовірні джерела, засоби, канали й об'єкти негативного інформаційно-психологічного впливу; роз'яснення рішень керівництва країни і завдань керівництва,

що стоять перед ООДК; підготовка особового складу, розкриття методів і способів оброблення й оцінювання інформаційно-психологічного впливу; нейтралізація інформаційно-психологічного впливу противника з метою недопущення деморалізації, дезінформації і зниження рівня морально-психологічного стану персоналу; проведення інформаційно-психологічних заходів, спрямованих на особовий склад ООДК та населення у районах виконання завдань; організація запобіжних (профілактичних) заходів щодо поширення неправдивих чуток серед персоналу, випередження неправдивих чуток, тривожних висловлювань та протиправних дій, спрямованих на погіршення морально-психологічного стану персоналу ООДК тощо.

Забезпечення інформаційно-психологічної безпеки персоналу органу охорони державного кордону полягає в організації та здійсненні заходів, що спрямовані на регуляцію, зокрема обмеження, інформаційних потоків; організацію інформаційних потоків (у тому числі ініціювання поширення певної інформації); поширення методів і засобів оброблення інформації та її оцінювання; формування колективного (групового) соціально-психологічного захисту; формування індивідуального психологічного захисту особистості [7, 8, 9].

У ході цього дослідження виявлено компоненти, що впливають на ефективність виконання оперативно-службових завдань.

Стійкі компоненти – це особливості психічних пізнавальних процесів (відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять, увага, мислення), які притаманні представникові конкретної військової професії, психічні властивості особистості (військово-професійна спрямованість, риси характеру, які необхідні для конкретної спеціальності), професійна майстерність, фізична витривалість та психологічна стійкість. Динамічні компоненти психіки – це ситуативні почуття (упевненість, гордість, ненависть, горе, страждання тощо) та психічні стани (емоційне піднесення, ентузіазм, пригніченість). Усі ці компоненти безпосередньо впливають на ефективність виконання прикордонниками оперативно-службового завдання. Вони можуть як стимулювати поведінку індивіда, мобілізувати його психічний потенціал для якісного виконання завдання, так і дезорганізувати його діяльність.

Висновки

У статті проаналізовано використання інформаційно-психологічного впливу на персонал Державної прикордонної служби України в умовах інформаційної війни та визначено методи протидії. Виявлено, що інтернет-медіа, застосовані противником як засіб інформаційної боротьби, мають на меті впливати на поведінку і менталітет населення та прикордонників. Аналіз свідчить, що негативний інформаційно-психологічний вплив ускладнює не лише протидію його проявам, але й виявлення самих впливів та суб'єктів їх здійснення.

Установлено, що сучасний інформаційно-психологічний вплив став однією з основних форм протистояння між Україною та Росією.

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук шляхів формування готовності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу у полоні противника.

Перелік джерел посилання

1. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право : монографія / В. М. Брижко та ін. Київ : НДЦПІ АПРП України, 2007. 234 с.
2. Кондратюк М. О. Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах. *Вісник Харківської державної академії культури*. Харків, 2013. Вип. 41. С. 1–6.
3. Сунь-Цзи. Мистецтво війни. Львів : ВСЛ, 2015. 112 с. URL: <http://surl.li/rmebr>
4. Dmitri Alperovitch. Bears in the Midst: Intrusion into the Democratic National Committee. *Crowdstrike*. URL: <http://surl.li/rmebr> (accessed 04 January 2024).
5. Кіца М. Особливості реклами в українських інтернет-ЗМІ в умовах інформаційної війни. *Теле- та радіожурналістика*. 2015. Вип. 14. С. 170–174.
6. Сенченко О. Новітні війни з використанням інформаційно-психологічної зброї. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 8. С. 34–39. URL: <http://surl.li/rmeca> (дата звернення: 04.01.2024).
7. Демський В. В., Юрчак Ю. М. Проблема захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу на персонал відділу охорони державного кордону в контексті інформаційної війни. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки Хмельницький : НА ДПСУ, 2019. Вип. 1 (12). С. 89–94.

8. Жарков Я., Онищук М. Інформаційно-психологічне протиборство в сучасному світі: проблемно-історичний аналіз. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2007. № 16-17. С. 101–104.

9. Молдавчук В. С., Товма М. І., Ілляк О. О. Теоретичні засади реалізації морально-психологічного забезпечення дій військ: міжнародний досвід. *Честь і закон*. 2006. № 2. С. 54–58.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2024 р.

UDC 355.01:355/359.08:32.019.57

V. Zhuravel, S. Burbela, Yu. Yurchak

RELEVANCE OF COUNTERING THE NEGATIVE INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL IMPACT ON THE PERSONNEL OF A STATE BORDER GUARD AGENCY IN WARTIME

Based on the analysis of the events taking place in Ukraine, during which the State Border Guard Service of Ukraine performs the task of repulsing and deterring the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the authors suggest that the personnel is subjected to information and psychological influences that form a certain information and psychological situation in the field of the state border security.

The article substantiates the relevance of countering the negative information and psychological impact on the personnel of a state border guard agency in wartime. Information and psychological influences and military theoretical approaches to characterising their essence have been studied. The unreasonable nature of the information and psychological aggression of the Russian Federation against Ukraine has been emphasised. The necessity of improving the system of ensuring the national security of Ukraine, taking into account the specificity of the State Border Guard Service of Ukraine, has been revealed. The problematic issues of information and psychological protection of national interests at the state border have been analysed.

Keywords: *information and psychological influence, state border guard agency, national security, State Border Guard Service of Ukraine, armed aggression, information component of war, state border security.*

Журавель Віталій Григорович – кандидат військових наук, доцент, начальник кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-4126-5414>

Бурбела Сергій Валерійович – кандидат військових наук, доцент кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0001-7127-9975>

Юрчак Юрій Миколайович – викладач кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-9506-3228>